ISSN 3060-5091 (Online)
Farg‘ona metodika maktabi – Ферганская методическая школа – Fergana methodical school
2026-yil 2-son.

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24087387

Maktab o‘quvchilarida tarbiya fanida paremik vositalar asosida innovatsion ta’lim berish metodikasi

Abdurashidova Gavhar Abdurazzoq qizi –
Osiyo xalqaro universiteti,
Pedagogika va psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada maktab o‘quvchilarida tarbiya fanini o‘qitishda paremik vositalar asosida innovatsion ta’lim berish metodikasining ilmiy-nazariy va amaliy jihatlari tadqiq etilgan. Paremik vositalarning tarbiyaviy imkoniyatlari, ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan integratsiyalash mexanizmlari, interaktiv va raqamli ta’lim metodlari orqali o‘quvchilarning axloqiy, kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari paremik vositalarga asoslangan innovatsion metodikaning tarbiya fanida yuqori pedagogik samaradorlikka ega ekanini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *tarbiya fani, paremik vositalar, innovatsion ta’lim, metodika, maqollar, aforizmlar, axloqiy tarbiya, kompetensiyaviy yondashuv.*

Методика инновационного обучения школьников на основе паремических средств в преподавании предмета «Воспитание»

Аннотация. *В данной статье исследуются научно-теоретические и практические аспекты методики инновационного обучения школьников на основе паремических средств при преподавании предмета «Воспитание». Анализируются воспитательные возможности паремических средств, механизмы их интеграции с современными педагогическими технологиями, а также вопросы развития нравственных, коммуникативных и социальных компетенций учащихся посредством интерактивных и цифровых методов обучения. Результаты исследования показывают, что инновационная методика, основанная на использовании паремических средств, обладает высокой педагогической эффективностью при преподавании предмета «Воспитание».*

Ключевые слова: *предмет «Воспитание», паремические средства, инновационное обучение, методика, пословицы, афоризмы, нравственное воспитание, компетентностный подход.*

Methodology of innovative teaching based on paremic devices in the teaching of the subject “Education” to school students

Annotation. *This article examines the theoretical and practical aspects of an innovative teaching methodology based on paremias in school education, particularly in*

teaching the subject of “Education”. It analyses the educational potential of paremias, mechanisms for integrating them with modern pedagogical technologies, and ways of developing students’ moral, communicative and social competencies through interactive and digital teaching methods. The research findings demonstrate that an innovative methodology based on paremias has considerable pedagogical effectiveness in teaching the subject of “Education”.

Keywords: *Education subject, paremias, innovative teaching, methodology, proverbs, aphorisms, moral education, competency-based approach.*

KIRISH

Bugungi globallashuv va axborotlashgan jamiyat sharoitida ta’lim tizimi oldida faqat o‘quvchilarga bilim berish emas, balki ularni ijtimoiy faol, mustaqil fikrlaydigan, ma’naviy barkamol va mas’uliyatli shaxs sifatida tarbiyalash vazifasi turibdi. Maktab ta’limi mazkur vazifani amalga oshirishda muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. Ayniqsa, “Tarbiya” fani o‘quvchilarda axloqiy qadriyatlar, milliy o‘zlikni anglash, ijtimoiy mas’uliyat, fuqarolik pozitsiyasi va sog‘lom munosabatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois ushbu fanni o‘qitishda mazmun bilan bir qatorda ta’lim metodlari, vositalari va o‘quv faoliyatini tashkil etish shakllarini ham muntazam takomillashtirib borish zarur.

An’anaviy tarbiya darslarida ayrim hollarda nasihat, tayyor xulosa va o‘qituvchi tushuntirishiga ortiqcha tayanish kuzatiladi. Bunday yondashuv o‘quvchini tinglovchi mavqeida qoldirib, uning shaxsiy tajribasi, mustaqil mulohazasi va munozaradagi ishtirokini cheklashi mumkin. Zamonaviy pedagogik yondashuv esa o‘quvchini tarbiya jarayonining faol subyekti sifatida ko‘radi. O‘quvchi axloqiy vaziyatni tahlil qilishi, turli qarashlarni solishtirishi, o‘z fikrini dalillashi va kundalik hayotida maqbul xulq-atvorni tanlay olishi lozim. Paremik vositalardan foydalanish ana shu faoliyatni tashkil etish uchun qulay didaktik imkoniyat yaratadi. Paremik vositalar deganda xalqning ko‘p asrlik hayotiy tajribasi, kuzatuvlari va axloqiy qarashlarini ixcham, obrazli hamda esda qolarli shaklda ifodalovchi maqollar, matallar, hikmatli so‘zlar va aforizmlar tushuniladi. Ularning mazmunida mehnatsevarlik, halollik, rostgo‘ylik, do‘stlik, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, sabr-toqat, bilimga intilish va mehr-oqibat kabi tarbiyaviy g‘oyalar mujassam. Paremik birliklarning muhim xususiyati shundaki, ular murakkab hayotiy xulosani qisqa ifoda orqali yetkazadi. Shu sababli o‘quvchi ularni yodlab olish bilan cheklanmasdan, mazmunini anglash va hayotiy vaziyatlarga tatbiq etishga yo‘naltirilishi kerak.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tarbiya fanida paremik vositalarga murojaat qilish xalq pedagogikasi merosini zamonaviy ta’lim mazmuni bilan bog‘lash imkonini beradi. Bunda maqol darsning bezagi yoki mavzuga qo‘shilgan iqtibos sifatida emas, balki muammoli savol, munozara, vaziyatli topshiriq va refleksiya uchun didaktik material sifatida qo‘llanadi. Masalan, “Mehnatning tagi – rohat” maqoli asosida o‘quvchilar mehnat va natija o‘rtasidagi bog‘liqlikni muhokama qilishi, “Birlik bor joyda tiriklik bor” maqoli orqali hamkorlik va jamoaviy mas’uliyatning ahamiyatini ochib berishi mumkin.

Paremik vositalarning birinchi muhim imkoniyati – axloqiy me’yorlarni anglashni yengillashtirishidir. “Yaxshilik qil, dengizga sol” kabi maqollar ezgulikni manfaat kutmasdan amalga oshirish g‘oyasini ifodalaydi. O‘qituvchi ushbu maqolni o‘quvchilarga tayyor izoh sifatida bermasdan, kundalik hayotdan olingan vaziyatni taklif qilishi mumkin: sinfdoshiga yordam bergan bola buning evaziga nimadir kutishi kerakmi? Shu savol atrofidagi suhbat o‘quvchilarga yaxshilik, samimiyat va beg‘araz yordam tushunchalarini mustaqil anglashga yordam beradi. Demak, maqol axloqiy xulosaga olib boruvchi fikrlash vositasiga aylanadi.

Ikkinchi imkoniyat – mantiqiy va tanqidiy tafakkurni rivojlantirish. Maqolning mazmuni ko'pincha ko'chma ma'no, qiyoslash yoki umumlashtirish orqali ifodalanadi. O'quvchi uning bevosita va ko'chma ma'nosini farqlaydi, qanday vaziyatda qo'llanishini izohlaydi, maqolga mos yoki zid holatlarni aniqlaydi. Masalan, "Yetti o'lchab, bir kes" maqoli asosida qaror qabul qilishdan oldin ma'lumot to'plash, oqibatlarni oldindan ko'ra bilish va shoshqaloqlikning salbiy natijalari muhokama qilinadi. Bu jarayon sabab-oqibat munosabatlarini tushunish, dalil keltirish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Uchinchi imkoniyat – nutq va kommunikativ kompetensiyani boyitish. Maqollar tilning obrazli ifoda vositalariga boy bo'lib, o'quvchining lug'at zahirasini kengaytiradi, fikrni lo'nda va ta'sirchan bayon etishga o'rgatadi. O'quvchilar maqol mazmunini o'z so'zlari bilan izohlash, unga hayotiy misol keltirish, kichik hikoya yoki dialog tuzish orqali og'zaki va yozma nutqini rivojlantiradi. Guruhli muhokama jarayonida esa suhbatdoshni tinglash, navbat kutish, o'z fikrini odob bilan bildirish va boshqalarning qarashlariga hurmat bilan munosabatda bo'lish malakalari shakllanadi.

To'rtinchi imkoniyat – milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'un singdirish. Xalq maqollarida muayyan xalqning turmush tarzi, tarixiy xotirasi, mehnat tajribasi va ijtimoiy munosabatlari aks etadi. Shu bilan birga, ularda ifodalangan halollik, adolat, mehr-shafqat, tinchliksevarlik va mas'uliyat kabi g'oyalar barcha insonlar uchun ahamiyatlidir. Darsda maqolning kelib chiqishi yoki qo'llanish holatini muhokama qilish o'quvchilarda madaniy merosga hurmatni kuchaytiradi. Bunda o'qituvchi maqollarni zamonaviy hayot talablari bilan bog'lab, ularning mazmunini yosh xususiyatlariga mos ravishda sharhlashi lozim.

Paremik vositalar tarbiyaviy ta'sir bilan bir qatorda fanlararo integratsiya uchun ham qulay imkoniyat yaratadi. Ona tili va adabiyot darslarida maqolning tuzilishi, ma'nosi va badiiy xususiyatlari o'rganilsa, tarbiya fanida uning axloqiy mazmuni hamda amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Tarix, texnologiya, tasviriy san'at va boshqa fanlar bilan bog'langan topshiriqlar o'quvchilarga qadriyatlarning kundalik hayotdagi ko'rinishlarini anglashga yordam beradi. Paremik vositalar asosida innovatsion ta'limni tashkil etishda kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan va faoliyatga asoslangan yondashuvlar muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Kompetensiyaviy yondashuv o'quvchining maqol mazmunini bilishi bilangina cheklanmay, undan real hayotiy vaziyatlarda foydalana olishini nazarda tutadi. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv esa o'quvchilarning yoshi, qiziqishi, hayotiy tajribasi va individual fikrlarini hisobga olishni talab qiladi. Faoliyatga asoslangan yondashuvda bilim tayyor holda berilmaydi; o'quvchi izlanish, muhokama, ijodiy topshiriq va hamkorlik orqali xulosaga keladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Metodikani amalga oshirish bir necha izchil bosqichda tashkil etilishi mumkin. Birinchi bosqich – tayyorgarlik va motivatsiya. O'qituvchi dars mavzusiga mos, mazmuni aniq va yoshga mos paremik birlikni tanlaydi. Maqol o'quvchilarga rasm, qisqa video, vaziyatli hikoya yoki tugallanmagan jumla orqali taqdim etilishi mumkin. Masalan, "Do'st boshga kulfat tushganda bilinadi" maqoli berilishidan oldin sinfda yordam va do'stlikka oid kichik vaziyat namoyish etiladi. O'quvchilar vaziyatni kuzatib, "Haqiqiy do'st qanday bo'lishi kerak?" degan savolga javob izlaydi.

Ikkinchi bosqich – mazmunni anglash va tahlil qilish. Bu bosqichda o'quvchilar maqolning ma'nosini o'z so'zlari bilan tushuntiradi, undagi asosiy qadriyatni aniqlaydi va hayotiy misollar bilan asoslaydi. "Maqol nimani o'rgatadi?", "U qaysi vaziyatda o'rinli qo'llanadi?", "Ushbu fikrga qo'shilmaslik mumkinmi?" kabi savollar o'quvchilarni bir yoqlama javobdan ko'ra chuqurroq mulohazaga undaydi. Zarur hollarda o'qituvchi maqolning mazmunini noto'g'ri talqin qilishning oldini olish uchun qo'shimcha izoh beradi.

Uchinchi bosqich – amaliy qo‘llash. O‘quvchilar maqol mazmuniga mos vaziyatni sahnalashtiradi, muammoli holatga yechim taklif qiladi yoki kichik guruhda loyiha tayyorlaydi. Masalan, “Birlik bor joyda tiriklik bor” maqoli asosida guruhlar sinfdagi hamkorlikni kuchaytirish bo‘yicha qoidalar ishlab chiqishi mumkin. “Bilim – aql chirog‘i” maqoli asosida esa o‘quvchilar bilim olishning kundalik hayotdagi foydasini ko‘rsatuvchi plakat, hikoya yoki taqdimot yaratadi.

To‘rtinchi bosqich – refleksiya va baholash. Dars yakunida o‘quvchilar bugun qaysi fikrni o‘zlashtirgani, qaysi vaziyatda undan foydalanishi mumkinligi va o‘z xulqida nimani o‘zgartirishga harakat qilishini bayon etadi. Baholash faqat maqolni yoddan aytish bilan cheklanmasligi kerak. O‘quvchining mazmunni tushunishi, hayotiy misol keltirishi, fikrini asoslay olishi, guruh bilan ishlashi va boshqalarning fikrini hurmat qilishi ham e’tiborga olinadi. Interfaol metodlar paremik vositalarning tarbiyaviy salohiyatini amaliy faoliyatga aylantirishga yordam beradi. “Maqolni davom ettir” usulida maqolning birinchi qismi aytiladi, o‘quvchilar esa uning davomini topib, mazmunini izohlaydi. “Maqol va hayotiy vaziyat” metodida guruhlarga turli vaziyatlar beriladi va ular vaziyatga mos maqolni tanlab, tanlovini asoslaydi. “Ikki xil nuqtayi nazar” munozarasida o‘quvchilar maqol mazmuniga doir turli fikrlarni tahlil qilib, dalillar yordamida o‘z pozitsiyasini himoya qiladi. “Maqollar xaritasi” topshirig‘ida esa maqollar halollik, mehnat, do‘stlik, bilim, odob kabi mavzular bo‘yicha tasniflanadi. Keys-stadi metodidan foydalanish ham samarali natija berishi mumkin. Masalan, o‘quvchilarga quyidagi vaziyat taklif etiladi: sinfdagi bir o‘quvchi guruh topshirig‘ini bajarishda qatnashmaydi, biroq yakuniy natijaga hammadan bir xil baho olishni istaydi. Guruh a’zolari bu holatda qanday yo‘l tutishi kerak? O‘quvchilar vaziyatni “Har kim ekkanini o‘radi”, “Birlik bor joyda tiriklik bor” kabi maqollar bilan bog‘lab, adolat, mehnat va jamoaviy mas’uliyat nuqtayi nazaridan yechim ishlab chiqadi. Bunda maqol tayyor javob emas, balki vaziyatni tahlil qilishga yo‘naltiruvchi mezon vazifasini bajaradi.

Raqamli texnologiyalar dars mazmunini ko‘rgazmali va interaktiv shaklda taqdim etish imkonini kengaytiradi. Multimedia taqdimotlarida maqolning matni bilan birga uning mazmunini ochib beruvchi surat yoki qisqa videolardan foydalanish mumkin. Onlayn viktorina va interaktiv testlar o‘quvchilarning maqol mazmunini qay darajada tushunganini tezkor aniqlashga yordam beradi. Elektron doska yoki umumiy raqamli hujjatda o‘quvchilar maqollarni mavzular bo‘yicha guruhlaydi, izoh yozadi va o‘z misollarini qo‘shadi. Biroq raqamli vosita darsning maqsadi emas, balki mazmunni anglash va o‘quvchi faolligini oshirishga xizmat qiluvchi vosita ekanini unutmaslik lozim.

Innovatsion metodikada differensial yondashuv ham muhimdir. O‘quvchilarning nutqiy imkoniyatlari, o‘qish tezligi va mavzuni anglash darajasi turlicha bo‘lishi mumkin. Shu sababli bir xil maqol asosida turli murakkablikdagi topshiriqlar berish maqsadga muvofiq: ayrim o‘quvchilar maqolga mos rasmni tanlaydi, boshqalari uning ma’nosini izohlaydi, yana bir guruh esa maqol asosida kichik hikoya yoki sahna ko‘rinishi yaratadi. Bu usul barcha o‘quvchilarning darsda ishtirok etishiga sharoit yaratadi. Metodikani qo‘llashda o‘qituvchi maqollarning mazmunini tanqidiy va kontekstual tahlil qilishi zarur. Har bir paremik birlik muayyan tarixiy va ijtimoiy sharoitda shakllangan bo‘lishi mumkin. Ayrim iboralarni bugungi tenglik, inson qadr-qimmati va hurmat tamoyillari asosida izohlash talab etiladi. O‘quvchilarga maqollarni mutlaq va barcha vaziyatlarga birdek mos qoida sifatida qabul qilish emas, balki ularning mazmunini vaziyat, maqsad va axloqiy mezonlar bilan bog‘liq holda baholash o‘rgatilishi lozim.

Paremik vositalarga asoslangan metodikaning samaradorligini aniqlashda bir nechta mezonlardan foydalanish mumkin. Birinchi mezon – axloqiy tushunchalarni anglash: o‘quvchining halollik, mas’uliyat, do‘stlik, mehnatsevarlik va hurmat kabi tushunchalarni izohlashi hamda ularni hayotiy misollar bilan bog‘lay olishi. Ikkinchi mezon – kommunikativ faollik: fikrni ravon bayon etish, suhbatdoshni tinglash, munozarada odob bilan qatnashish va dalil keltirish ko‘nikmalari. Uchinchi mezon – mustaqil fikrlash: maqol

mazmunini tahlil qilish, vaziyatga mos xulosa chiqarish va muqobil yechimlarni taklif etish. To‘rtinchi mezon – amaliy xulq-atvor: o‘quvchining hamkorlik, o‘zaro yordam va mas’uliyatga oid sinf faoliyatida ishtirok etishi.

Baholash jarayonida kuzatuv varaqalari, savol-javob, ijodiy ishlar, kichik loyiha natijalari, o‘z-o‘zini baholash va refleksiya topshiriqlaridan foydalanish mumkin. Bunda natijalarni faqat miqdoriy ko‘rsatkichlar bilan emas, balki o‘quvchi fikrining mazmuniy o‘zgarishi, mustaqilligi va asoslanganligi bilan ham tahlil qilish muhim. Pedagogik kuzatuvlar paremik vositalar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlarda o‘quvchilarni suhbatga jalb qilish, mavzuni hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lash va axloqiy tushunchalarni muhokama qilish uchun qulay sharoit yaratilishini ko‘rsatadi. Shu bois metodikaning samaradorligi haqidagi xulosa nazariy tahlil va pedagogik kuzatuvlar doirasida bayon etiladi; uni miqdoriy jihatdan tasdiqlash uchun keyingi bosqichda maxsus tajriba-sinov ishlarini tashkil etish maqsadga muvofiq.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktab o‘quvchilariga “Tarbiya” fanini o‘qitishda paremik vositalardan foydalanish milliy xalq pedagogikasi merosini zamonaviy ta’lim texnologiyalari bilan uyg‘unlashtirishning samarali yo‘nalishlaridan biridir. Maqollar, hikmatli so‘zlar va aforizmlar o‘quvchilarga axloqiy me’yorlarni obrazli va tushunarli shaklda yetkazadi, ularni hayotiy vaziyatlarni tahlil qilishga, mustaqil xulosa chiqarishga va o‘z xatti-harakatiga mas’uliyat bilan qarashga undaydi. Ularning ta’limiy imkoniyati o‘quvchi mazmunni anglab, uni amaliy faoliyatga ko‘chira olganida to‘liq namoyon bo‘ladi.

Taklif etilayotgan metodikaning muhim jihati – paremik vositalarni interfaol, muammoli, loyiha va raqamli ta’lim metodlari bilan birgalikda qo‘llashdir. Bunday tashkil etish o‘quvchining darsdagi faolligini oshirish, muloqot madaniyatini rivojlantirish, jamoada ishlash va o‘z fikrini asoslash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, o‘qituvchi maqol tanlashda dars maqsadi, o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, til darajasi va muhokama qilinayotgan mavzuning mazmuniga e’tibor qaratishi lozim. Amaliyot uchun quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin: birinchidan, tarbiya fanining har bir mavzusiga mos maqol va hikmatli so‘zlar bankini shakllantirish; ikkinchidan, maqollarni yodlashga emas, ularning ma’nosini tahlil qilish va hayotiy vaziyatlarda qo‘llashga yo‘naltirilgan topshiriqlarni ko‘paytirish; uchinchidan, guruhli munozara, keys, rolli o‘yin va ijodiy loyiha metodlaridan tizimli foydalanish; to‘rtinchidan, raqamli resurslarni maqsadga muvofiq tanlash; beshinchidan, o‘quvchilarning axloqiy, kommunikativ va tafakkuriy rivojlanishini muntazam kuzatib borish. Mazkur tavsiyalar paremik vositalardan foydalanishni tasodifiy faoliyatdan izchil metodik tizim darajasiga olib chiqishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirzayev T., Musoqulov A., Sarimsoqov B. O‘zbek xalq maqollari. Mas’ul muharrir Sh. Turdimov. – Toshkent: Sharq, 2005. – 512 b.
2. Safarov O. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi: darslik. – Toshkent: Musiqa, 2010. – 368 b.
3. Karimov S., Mirzayev T., Musoqulov A. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010. – 352 b.
4. Komilov N. Ma’naviyat va ma’rifat masalalariga oid ilmiy asarlar. – Toshkent.
5. Matjanov Sh.A. O‘zbek va qoraqalpoq xalq maqollarining ba’zi lingvomadaniy xususiyatlari // Fan va jamiyat. – 2024.
6. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education: All Means All. – Paris: UNESCO, 2020. – 502 p.